

EESTI NSV TA MAJANDUSE INSTITUUT
EESTI GEOGRAAFIA SELTS

TEADUSLIK NÕUPIDAMINE

KIRDE-EESTI MAJANDUSE
KOMPLEKSSE ARENDAMISE KÜSIMUSTES

(KOHTLA-JÄRVEL, 11.-13. VI 1962. a.)

TALLINN
1962

~~178-K A 81 302~~
k/A 1106

ARH

A-24926

ENSV TA Majanduse Instituut
Eesti Geograafia Selts

TEADUSLIK NÕUPIDAMINE

Kirde-Eesti majanduse kompleksse arendamise küsimustes
(Kohtla-Järvel, 11.-13. detsembril 1962)

T e e s i d

Tallinn
1962

ARHIIVKOGU

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU

Eesti NSV põlevkivibasseini rajooniplaneerimisest

L. K o e m e t s

1. Eesti NSV põlevkivibasseini rajooniplaneerimise projekt koostati aastail 1948-1952 RPI "Eesti Projekti" poolt arvestusperioodiga 1970. aastani. Projekti koostas autorite kollektiiv koosseisus: L. Volkov, H. Arman, V. Meigas, O. Keppe, S. Romanov, K. Krivtsov, B. Kavenoki ja V. Tihhomirov. Põlevkivibasseini rajooniplaneerimise projekt on NSV Liidus üks esimesi tööstuslike rajoonide planeerimise projekte ja teda loetakse nii sisuliselt kui ka vormiliselt hästi lahendatuks isegi käesoleval ajal.

2. Kõnesoleva projekti koostamisel lähtuti põlevkivigaasitööstuse eelisarendamisest ning Leningradi ja Balti liiduvabariikide põlevkivigaasiga varustamisest.

3. Seoses rea asjaoludega, nagu uute kõrgekaloriliste ja odavate gaasileiukohtade avastamine ning Leningradi varustamine loodusliku gaasiga; võimalus saada põlevkivist palju uusi rahvamajandusele vajalikke tooteid ja suhteliselt odavat elektrienergiat; linnakujundavate tegurite ja arhitektuuriliste printsiipide muutumine, tekkis hiljem siiski vajadus korrigeerida põlevkivibasseini rajooniplaneerimise projekti. Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldusega 31. oktoobrist 1960.a.

Nr. 1527-k kohustati vastavaid asutusi korrigeerima nimetatud projekti järgmise reservatsiooniga: kuna vabariigi rahvamajanduse arendamise generaalplaan on veel kinnitamata, siis piirduda tööde esimesel etapil põlevkivibasseini olemasoleva olukorra tundmaõppimisega ja projekteerimiseks vajalike lähteandmete kogumisega.

4. Põlevkivibasseini rajooniplaneerimise projekti korrigeerimise suunad ja iseärasused:

- a) sisuliselt kujuneb korrigeerimine uue rajooniplaneerimise projekti väljatöötamiseks;
- b) praegu on põlevkivibasseini tööstusettevõtted paigutatud enamikus piki raud- ja maanteed suunaga läänest itta (peamiselt neile maa-aladele, kus põlevkivi on maapinna lähedal). Perspektiivis tuleks kaevandused ja muud tööstusettevõtted paigutada võimalikult ühtlaselt vastavalt uuritud põlevkivileiukohtadele;
- c) jätkata põlevkivikeemia- ja energeetikatööstuse eelisarendamist;
- d) käesoleval ajal on peaaegu iga kaevanduse juures oma asula. Tulevikus tuleks luua asulaid lähtudes nii tööstus- kui ka põllumajanduskeskuste paigutamise huvidest;
- e) põhiliselt uuesti tuleb lahendada energiavajaduse, veemajanduse, kanalisatsiooni, transpordi kui ka töötajate puhkerajoonide probleemid;
- f) on tõenäoline, et põlevkivibasseini olemasolevad lin-

nad ja maa-asulad ei suurene edaspidi niivõrd elanikkonna tootva grupi arvel, kui võrd elamispinna (ühe elaniku kohta) ja teenindava grupi suurenemise arvel.

Kirde-Eesti maavarade kasutamise probleeme

K. M U U R I S E P P

1. Kirde-Eestit võib õigusega nimetada vabariigi kaevandusrajooniks, kuna siinse üleliidulise tähtsusega maavara - põlevkivi - kaevandamine, töötlemine ja kasutamine vajutab oma pitseri peaaegu kogu sellele piirkonnale, kuhu administratiivselt kuuluvad Rakvere rajoon ning Kohtla-Järve ja Narva linnapiirkond.

2. Kirde-Eesti tähtsust vabariigi maavarade bilansis näitab asjaolu, et siinsetes maapõues peituvad kõik Eesti NSV põlevkivivarud, 2/3 vabariigi fosforiidivarudest, 1/8 turbalasundest ja ainukene diatomiidimaardla Eestis ning suurel määral muude ehitusmaterjalide või nende toorainete varusid.

3. Põlevkivi bilansilised varud kat. A + B + C₁ ületavad 3,3 miljardit tonni; sellest on töötavates kaevandustes üle 0,4 miljardi tonni. Kat. C₂ varude hulk on ümmarguselt 5,4 miljardit tonni. Avamusala-lähedasi põlevkilademeid on võimalik kaevandada odavate pealmaatöödega. Põlevkivi baasil on võimalik vabariigis arendada laialdaselt elektrienergia ja põlevgaasi tootmist ning keemia- ja ehitusmaterjalide tööstust. Millises vahekorras neid kasutamissuundi arendada, on olulisemaid probleeme selle maavara eksploateerimisel.

4. Aseri ja Saka fosforiidimaardlad sisaldavad 133,3 miljonit tonni maaki, mis moodustab 64,4 % vabariigi uuritud fosforiidivarudest; kui aga võtta arvesse ka Narva ja Toolse fosforiidimaardlate varusid, tõuseb Kirde-Eesti osatähtsus Eesti fosforiidivarude alal 70,6 %-ni. See moodustab tugeva baasi tulevikus sia rajatavale mineraalvæetistê tööstusele, seda enam, et maardlate geograafiline asend on väga soodus. Ühtlasi vajab lahendamist nende maardlate kompleksse kasutamise ning fosforiidi baasil keemiatööstuse (elementaarfosfori, fosforhappe, ammoniaagi valmistamine) arendamise probleem.

5. Käsitletav maa-ala on rikas turbasoodest; sia kuulub ka vabariigi sooderikkaim piirkond - Peipsi madaliku põhjaosa, kus soostumise protsent ulatub 50 %-ni. Turbafondi andmeil on Kirde-Eestis 645 sood, neist 93 suuremat. Kõrg- ja madalsoid on peaaegu ühepalju - pindalalt kumbagi 30 tuh. ha piires; siirdesoid - 22 tuh. ha. Turbaverud ulatuvad siin üle 1,8 miljardi m³. Turbatööstuse arendamiseks on avarad perspektiivid, kuid enne ühe või teise turbamassiivi eksploateerimisele asumist tuleb läbi viia vastavad detailuurimised (selgitada kuivendamisvõimalused, turba omadused, varude hulk jne.).

6. Praktiliselt ammendamatud on Kirde-Eesti paevarud. Vabariiklikus geoloogiafondis on registreeritud 32 lubjakivimaardlat (neist uuritud 9) ja 8 dolomiidi- ning dolo-

mitse lubjakivimaardlat (neist uuritud 1). Enamus paest on kõlblik killustiku valmistamiseks ja ehituskiviks; lubjapõletamiseks on sobiv mitme karjääri paas. Kahjuks puuduvad aga puhtamad ja kvaliteetsemad lubjakivid ning dolomiidid, mis sobiksid tselluloosi-, paberi-, keemia- ja metallurgiatööstusele või nõudlikumate ehitusdetailide valmistamiseks. Tsemenditööstusele vajaliku koostisega lubjakivi esineb küllaldaselt.

7. Praktiliselt piiramata on samuti tsemendi tootmiseks vajaliku kambriumi sinisavi varud; viimane on kõlblik ka telliste, drenaažitorude ja katusekiviide valmistamiseks. Paekaldast kaugemale lõunasse võib leida viirsavisid, mis on enamuses samuti kõlblikud telliste ja katusekiviide valmistamiseks. Savimaardlaid on kõnesolevas piirkonnas 27, neist on uuritud 8.

8. Liiva ja kruusa esineb Kirde-Eestis laialdaselt. Nende tuntud maardlad on koondunud esmajoones maanteede piirkonda. Ekspluateeritakse peamiselt Narva ja Sillamäe vahemikus ning Toila, Iisaku-Mäetaguse, Rakvere, Kadrina ja Väike-Maarja ümbruses asuvaid karjääre. Enamus karjääridest on aga geoloogiliselt uurimata. Üldiselt on neid maavarasid küllaldaselt, kuid nende maardlate ebahütlane paiknemine ning erinevate piirkondade erinev vajadus kruusa ja liiva järele, hütlasi aga ka kvaliteedinõuded sellele materjalile põhjustavad kohati

nende teatava defitsiitsuse ning nõuavad mahukate geoloogilis-otsinguliste ja -luure tööde läbiviimist.

9. Magevee-lubisetete maardlaid on selles piirkonnas ainult 3 ja nende varud on väikesed (alla 1 miljoni m³).

10. Diatomiiti esineb Narva lähedal Leekova soos üle 500 ha pindalal 3,4 miljonit m³; kahjuks on aga tema kvaliteet madal.

Kirde-Eesti veemajanduslikke probleeme

H. V e i n e r

1. Pidev veetarbimise kasv põlevkivibasseinis nõuab koheste abinõude tarvitusele võtmist vajaliku kvaliteediga vee toodangu suurendamiseks. Veevarustus üldse, eriti aga reovete eemalejuhtimise ja puhastamise küsimused on Kirde-Eesti veemajanduses määravad.

2. Kohtla-Järve linnapiirkonna tehnilise vee vajaduse rahuldamiseks tuleb suurendada Konsu-Kurtna järvede süsteemi reguleerivat mahtu ning kasutada ära šahtvete varusid, mis peab kindlustama veetoodangu kuni 40000 - 50000 m³/ööpäevas.

3. Kirde-Eesti veemajandusliku rajooni majandus-joo-givee vajaduste rahuldamise peamiseks allikaks peavad jääma põhjaveevarud. Kurtna-Vasavere ning Narva jõe orga-de eksploatatsioonilised põhjaveevarud vajavad täpsusta-mist ning selgitamist.

4. Põlevkivibasseini läbivad jõed, šahtveed, Narva veehoidla ning Soome lahe põlevkivibasseini rannikuala on reostatud (fenoolid, õlid jm.); see raskendab veevaja-duse rahuldamist ning tekitab suurt kahju rahvamajanduse-le. Ainuüks kalamajandusele tekitatav kahju aastas ula-tub sadade tuhandete rublaeni.

5. Rida jõgesid (Erra, Kohtla, Purtse jt.) on muutu-

nad põlevkivitööstuse reovete kollektoriteks. Hävinenud veeloomastiku ning -taimestiku taastamise võimalused vajavad pärast reostusallikate likvideerimist selgitamist.

6. Veekogude reostamise vältimiseks tuleb tööstusettevõtete tehnoloogiliste protsesside reorganiseerimisel pöörata pearõhk tootmisjätkide kõrvaldamisele heitvetest.

7. Tõsiselt tähelepanu tuleb pöörata lokaalsete kanalisatsioonipuhastusseadmete nõuetekohasele eksploateerimisele (Ahtme, Jõhvi jt.).

8. Vajavad kaalumist Kohtla-Järve ja Kiviõli põlevkivitöötlemise kombinatide reovete juhtimise võimalused Soome lahte sellisele kaugusele ja sügavusele, mis tagab heitvete segunemise ning loob tingimused enesepuhastusprotsesside kiireks kulgemiseks.

9. Peipsi järve reguleeriva mahu suurendamine koos perioodiliste üleujutuste vältimisega nõuab Narva jõe labilaskevõime suurendamist tema ülemjooksul ning ülevoolupaisu ehitamist Vasknarva piirkonnas.

10. Eksploaatatsioon antav Narva veevärk ei rahulda linna veevajadusi juba lähemas tulevikus, sest veehaare asub reostatud tsoonis. Seoses Balti II Soojuselektrijaama rajamisega Mustjõe rajoonis kaaluda Narva linna ja selle ümbruse veega varustamise varianti veevõtuga Narva jõest ülalpoolt Balti II Soojuselektrijaama reostuse mõjupiirkonda.

Kirde-Eesti metsadest ja nende majandamisest

E. K a a r

1. Kirde-Eesti on vabariigi üheks metsarikkamaks osaks. 1961.a. metsafondi arvestuse andmete järgi on tema metsasus keskmiselt 32% (kohati isegi 36%). Kirde-Eestisse kuuluvad Jõhvi, Tudu ja valdav osa Rakvere metsamajandi metsadest, samuti sovhooside ja kolhooside metsad. Kirde-Eesti metsadest kuulub 74% riigimetsafondi, 14% sovhoosidele ja 10% kolhoosidele ning 2% muudele valdajatele.

2. Pindala järgi valitsevad männi (41%), teisel kohal kase (35%) ja kolmandal kohal kuuse (17%) enamusega metsad. Lehtpuumetsad moodustavad Kirde-Eesti metsadest 42%.

3. Kasvukohatüüpidest valitsevad tarna-osja, raba-sambla, mustika, pohla ja kanarbiku tüüp. Valitsevaks boniteediks on III. Vanuseliselt domineerivad okaspuumetsades noorendikud (27%) ja keskealised (23%) puistud. Lehtpuumetsades valitsevad keskealised (38%) puistud ja noorendikud (21%).

4. Halbadest ühendusteedest tingituna oli Kirde-Eesti metsade majandamine minevikus võrdlemisi eksten-siivne. Tänapäeval on siin tegemist küllaltki intensiivse metsamajandusega. Metsamaterjalide transportimiseks

ehitatakse kapitaalset metsateid (näit. Tudu metsamajandis on neid ehitatud üle 100 km), milledest mitmed on kujunenud üldkasutatavateks.

5. Liigniiskete ja soostunud metsade tootlikkuse tõstmiseks ning majandamise parandamiseks on rajatud ja rajamisel kuivendusvõrgud (näit. Tudu metsamajandis on kuivendatud 1954. aastast kuni 1962. aasta augustini 23 570 ha, s.o. 30% metsamajandi pindalast).

6. Kirde-Eesti metsamajandis tehakse kokku hooldus-sanitaarraideid üle 13 tuh. ha. Saadud materjal realiseeritakse. Peakasustusraided teeb metsatööstus, raiudes keskmiselt igas metsamajandis 85 tuh. tm aastas. Enamik raielankidest kultiveeritakse, väike osa jääb looduslikule uuendumisele.

7. Aktuaalseks on muutunud Tudu ja Jõhvi metsamajandite piirides mahajäetud põlevkivikarjäärade metsastamise küsimus. Tähelepanekud näitavad, et korralikul pinnase tasandamisel, õigeaegsel puutaimede istutamisel ja sobiva istutusmaterjali valikul võidakse saada nende maa-alade metsastamisel täiesti rahuldavaid tulemusi.

Sanatooriumide ja puhkekodude rajamise
kliimaatilistest eeldustest Kirde-Eestis

A. R a i k

1. Seoses järjest süveneva hoolitsusega nõukogude inimese tervise eest ning tööpäeva ja töönädala lühenemisega tuleb üha enam tähelepanu pöörata töötajate tervisliku puhkuse kindlustamisele; eriti aktuaalseks osutub see küsimus kaevandus- ja tööstusrajoonides.

2. Lühiajalise puhkuse veetmine tervise kosutamise eesmärgil, paljude haiguste puhul ka sanatoorne ravi on otstarbekas läbi viia alatise elukoha piirkonnas (kauged sõidud koos aklimatiseerumisega võivad osutada kurnavaks).

3. Kirde-Eestis on maastikulised ja kliimaatilised tingimused puhke- ja ravipaikade loomiseks eriti soodsad Soome lahe rannikul ja Peipsi järve põhjakaldal; viimatimainitud rajooni väljaarendamisele on seni pööratud lubamatult vähe tähelepanu.

4. Suveperioodil on Kirde-Eesti rannikualal päikesepaistelisi päevi tunduvalt rohkem kui sisemaal ja isegi mõnevõrra enam kui Pärnus. Kliimaravi (päikese- ja õhuvannide) rakendamise soojuslike tingimuste seisukohalt on soodne see, et vabariigi territooriumi kohal valitsevad edelatuuled jõuavad Kirde-Eestisse oluliselt

nõrgenenuna; samuti töötab nn. briisiefekt valitsevate tuulte nõrgendamise suunas. Seetõttu on näiteks Narva-Jõesuu plaazil tuuled tunduvalt nõrgemad kui Pärnu rannas ning efektiivsed temperatuurid ühtlasi kõrgemad. Peipsi järve põhjakaldal on päikese- ja õhuvannide võtmise soojuslikud tingimused paremad kui kusagil mererannikul. Siiski avaldab tuulte jahutav toime kõikjal kliimaraivi protseduuride teostamisele negatiivset mõju.

5. Merevee temperatuur on Kirde-Eesti Soome lahe rannikul tunduvalt madalam kui lääneranniku varjatud lahtedes ja tingimused suplusteks halvemad; Peipsi järve põhjakalda veetemperatuuri võib suvel julgesti kõrvutada meie kõige soojemate merelahtede omaga.

6. Talvel on Kirde-Eesti vabariigi külmemaid piirkondi, kusjuures Soome lahe idaosas varase jäätumise tõttu ei erine ranniku ilmastik oluliselt sisemaa omast. Tüüpe lumikate ja sulailmade väiksem korduvus loovad soodsad tingimused talispordi harrastamiseks. Ülemineku-aastaaegadest on sügis pilvine ja esineb rohkesti sademetega päevi, kevad on aga päikesepaistelisem kui mujal vabariigis.

7. Puhkekodude ja sanatooriumide asukohtade valikul ning nende väljaehitamisel tuleb Kirde-Eestis tingimata arvestada mikroklimaatilisi tingimusi ja nende parandamise võimalusi.

Soome lahe kalavarudest ja nende kasutamisest

I. V e l d r e

1. Võrreldes teiste merede elustikuga on Läänemere taimestik ja loomastik suhteliselt liigi- ja isenditevaene. See on tingitud nii Läänemere ajaloost (suhteliselt lühiajaline eksisteerimine) kui ka tema praegusest hüdrooloogilisest režiimist (madal soolsus, karmid temperatuuritingimused, vee mitteküllaldane vertikaalne ringlemine).

2. Läänemere omapäraste tingimustega on suutnud kohastuda suhteliselt vähesed merelise päritoluga kala-liigid ja ainult üksikud neist (räim, tursk, kilu, lest) on küllaldase arvukuse tõttu kujunenud töendusliku kalapüügi objektideks.

3. Muutliku hüdrooloogilise režiimi tõttu muutub üksikute kalaliikide (eriti tursa ja kilu) arvukus Läänemeres üsnagi tunduvates piirides ja see raskendab siinsete kalavarude kasutamist. Kalapüügi ratsionaalsema organiseerimise ja suurima majandusliku efekti saamise huvides on hädavajalik Läänemere kalavarude olukorra iga-aastane hindamine ja prognooside koostamine võimalikkude kalasaakide suuruse kohta.

4. Kalapüügi intensiivsus Läänemeres on muutunud pärast Teist maailmasõda kaks korda suuremaks kui ta

oli kolmekümmendatel aastatel. Läänemere kalavarusid kasutatakse maksimaalse intensiivsusega, kusjuures looduslikud eeldused ei võimalda sellest veekogust saadavaid üldisi kalasaake enam suurendada.

5. Soome lahe väikese soolsuse tõttu on siin peamisteks töenduslikeks masskaladeks räim ja kilu. Seoses tursa ja lesta arvukuse kahanemisega viimastel aastatel on nende osatähtsus püügis jõudnud miinimumi.

6. Tingituna looduslikest teguritest (vee intensiivne vertikaalne ringlemine, planktoni rikkalik arenemine) on Soome lahe lääne- ja keskosa tuntud parima kilupüügi-piirkonnana. Kilu arvukuse suurenemine, mis algas 1955. aastal, on toonud endaga kaasa traalpüügi intensiivistumise, eriti just väiketraallaevade arvu märgatava suurenemise.

7. Karmide temperatuuritingimuste tõttu moodustab peamise osa Soome lahe räimesaakidest kevadkuduräim. Seejuures on looduslikud eeldused kevadkuduräime püüdmiseks seisvnootadega Soome lahes tunduvalt halvemad kui Riia lahes, kuhu räim koondub kudema väga laialdaselt merealalt.

8. Viimastel aastatel on räimesaagid Soome lahe Eesti NSV rannikul pidevalt kahanenud. Teatud määral võib see olla tingitud räime arvukuse vähenemisest ebasoodsate looduslike tegurite mõjul. Räimesaakide püsimine ja isegi suurenemine Soome lahe idaosas, kus

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU

traalpüük on radikaalselt piiratud, sunnib arvama, et intensiivne traalpüük Soome lahe lääne- ja keskosas, eriti püük väiketraallaevadelt otse ranniku läheduses, avaldab räimevarudele negatiivset mõju.

9. Soome lahe räimevarude taastamise ja suurendamise huvides on vajalik piirata töendusliku traalpüügi negatiivset mõju kalavarudele. Eskätt tuleb rangelt kinni pidada kalakaitse-eeskirjadest, mis keelavad traalimise rannikupiirkonnas, sest sinna hoiduvad just noorkalad.

10. Nähtavasti on väiketraallaevade arvu edasine suurendamine ebaratsionaalne. See võimaldab küll saavutada teatud luhiajalist efekti, kuid pikema perioodi vältel avaldab ta negatiivset mõju räimevarudele. Ka tuleb silmas pidada asjaolu, et kilu arvukus lähematel aastatel pidevalt väheneb.

11. Inimese tegevus, näit. jõgede tõkestamine hüdroehitustega, võib kaudselt avaldada negatiivset mõju kalavarudele (silmusaakide vähenemine Narva jões). Kalavarude kaitsmise ja suurendamise eesmärgil tuleb selliseid kaudseid negatiivseid mõjutusi igati piirata, võimaluse korral neid kompenseerides kalakasvatustlike abinõudega.

Kirde-Eesti rahvastiku rakendatuse
probleemidest

V. K a u f m a n n

1. Kirde-Eestis elab 194 000 inimest, neist linnas 66% ja maal 34%. Nõukogude võimu aastail toimus Kirde-Eesti majanduses kiire areng. Võrreldes sõjaeelse 1939. aastaga on rahvastik siin suurenenud 44%. Linnarahvastik on suurenenud üldse 3,6-kordselt, kusjuures on tekkinud uued linnad ja alevid, nagu Kohtla-Järve, Kiviõli, Sillamäe, Viivikonna, Püssi ja Väike-Maarja. Aastail 1939-1959 on rahvastiku juurdekasv Kirde-Eestis olnud aktiivsem kui vabariigis keskmiselt ning rahvastiku üldisest juurdekasvust kogu Eesti NSV-s langeb Kirde-Eestile 41%.

2. Rahvastiku paiknemist iseloomustab Kirde-Eestis linnarahvastiku suur osatähtsus (66%), mis on 17% võrra kõrgem kui keskmiselt Eesti NSV-s. Kirde-Eesti maarahvastiku asustustihedus on 10% võrra hõredam kui Eesti NSV keskmine. Ligi pool Kirde-Eesti territooriumist on suhteliselt hõredalt asustatud (alla 10 inimese ühel ruutkilomeetril), kuna 1/4-1 vaadeldavast territooriumist elab ühel ruutkilomeetril alla 5 inimese. Hõredalt asustatud maa-alad Kirde-Eestis langevad ühte metsariikade, soiste ja liigniiskuse all kannatavate piirkondadega.

3. Maarahvastiku peamiseks tegevusalaks on põllumajandus, kus töötab 53% aktiivsest rahvastikust maal. Kõrvuti põllumajandusega on ka tööstusel, ehitusel ja transpordil oluline osatähtsus maal eluneva rahvastiku rakendatusel. Neis harudes kokku töötab 31,4% aktiivsest maarahvastikust. Tööstuses, ehituses ja transpordis töötava aktiivse maarahvastiku osatähtsus on Kirde-Eestis 40% võrra kõrgem kui keskmiselt Eesti NSV-s. Seetõttu tuleb põllumajanduslikku maad üne põllumajanduses töötaja kohta ca 12% rohkem kui keskmiselt Eesti NSV-s.

4. Rahvastiku soolist ja vanuselist struktuuri iseloomustab Kirde-Eestis kõrge töövõimelises eas olevate elanike osatähtsus, mis on kogu majandusrajoonis keskmiselt ca 60% (Narvas, Sillamäel ja Kohtla-Järvel isegi 63-64%). See pole tingitud mitte Kirde-Eesti rahvastiku vanuselise struktuuri omapärast, vaid sellest, et sõjajärgsetel aastatel on siia tulnud palju noori.

5. Soolises struktuuris esineb kõigis administratiivüksustes naiste ülekaal, mis on eriti tunduv Narvas. Meessoost rahvastiku suhteline vähesus võrreldes naissoost rahvastikuga on üldiselt tingitud suurtest kaotustest sõja ajal. Narvas on naiste suhtelise ülekaalu põhjustajaks tekstiilitööstuse kiire areng (tekstiilitööstuses on töötajate kogu üldarvust 80-90% naised). Rahvastiku soolise struktuuri areng näitab nooremais

vanusegruppides meessoost ja naissoost elanike suhte tasakaalustamist, kusjuures vallaliste osas kuni 35. eluaastani esineb juba praegu meeste ülekaal. Erandi moodustab Narva, kus nais- ja meessoost rahvastiku tasakaalustamiseks on vaja arendada meestööjõudu vajavaid tootmisalasid.

6. Kirde-Eesti tööjõureservide osas on suur osatähtsus naistel. Kõrvuti alla 14 aasta vanuste lastega naiste on koduses majapidamises tegelevate naiste osatähtsus küllaltki kõrge (linnades 4,5% tööjõulises eas olevate naiste üldarvust). Naistööjõu rakendamiseks on Kirde-Eestis vaja senisest rohkem laiendada põlevkivitööstuse linnades mõningaid naistööjõudu vajavaid kergetööstuse ja masinaehituse harusid. Samuti tuleks arendada elanikkonna kodust majapidamistööd hõlbustavaid teenindavaid harusid (lasteasutuste ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtete, samuti elutarbelise teenindamise asutuste võrgu laiendamine jne.).

Tööstuse territoriaalsest paigutamisest Kirde-Eestis

V. T a r m i s t o

1. Kirde-Eesti tööstuse toodangu osatähtsus vabariigi tööstuse kogutoodangus oli 1960.a. 21,2%, sellest Kohtla-Järve ühes linnapiirkonnaga 8,7%, Narva ühes linnapiirkonnaga 9,3% ja Rakvere rajoon alla 3%.

2. Kirde-Eesti annab vabariigi maavarasid kaevandava ja töötleva tööstuse toodangust 73%, sealhulgas põlevkivi kaevandava ning töötleva tööstuse toodangust 100%, savi kaevandava ning töötleva tööstuse toodangust 28% ja vabariigi turbatoodangust 3,3%.

3. Töötleva tööstuse osas annab Kirde-Eesti vabariigi elektrienergia toodangust 88%, keemiatööstuse toodangust 52%, tekstiilitööstuse toodangust 41% ja mineraalsete ehitusmaterjalide toodangust 31%.

4. Tööstus Kirde-Eestis on koondunud põhiliselt kahte suuremasse keskusesse: Kohtla-Järvele (Kirde-Eesti tööstuse kogutoodangust 41%) ja Narva (Kirde-Eesti tööstuse kogutoodangust 44%). Teiste tähtsamate tööstuskeskuste osatähtsus Kirde-Eesti tööstuse kogutoodangus pole suur: Rakvere - 6%, Kiviõli - 6%, Kunda - ligemale 2%.

5. Tulevikus kasvab tööstuse kogutoodang Kirde-Eestis suuresti, ületades vabariigi tööstuse keskmise kasvutempo.

Suurim kasvutempo leiab aset masinaehituses, õmb-lusttööstuses, keemiatööstuses, elektrienergia tootmises, mineraalsete ehitusmaterjalide tootmises. Vabariigi tööstuse kogutoodangus suureneb tunduvalt põlevkivibas-seini tööstuse osatähtsus. Vabariigi tööstuse kogutoo-dangus suureneb tunduvalt Kohtla-Järve osatähtsus, kuna Narva osatähtsus mõnevõrra väheneb.

6. Kirde-Eesti tööstuse struktuuris kasvab tulevi-kus suuresti põlevkivi kaevandava tööstuse, elektriener-gia tootmise ja keemiatööstuse osatähtsus. Põhiliseks tööstusharuks kujuneb Kirde-Eestis keemiatööstus. Elekt-rienergia tootmine moodustab tulevikus olulise osa Kir-de-Eesti tööstuse kogutoodangust. Väheneb tunduvalt tekstiilitööstuse, oluliselt ka toiduainetetööstuse osa-tähtsus. Kokku moodustab rasketööstuse harude toodang tulevikus valdava osa Kirde-Eesti tööstuse kogutoodan-gust.

7. Kirde-Eesti linnalised asulad jagunevad tööstuse perspektiivse kasvutempo poolest järgmiselt:

- 1) suurim tööstustoodangu kasvutempo leiab aset -
Kundas ja Püssis;
- 2) keskmine -"-
Kohtla-Järvel,
Kiviõlis, Rakveres
ja Tamsalus;
- 3) suhteliselt väike on kasvutempo - Narvas ning
Viivikonnas.

Peale selle on ette näha silmapaistev tööstuse kasv mõningates praegustes mittelinnalistes asulates nagu Aseri ja Oru. Uus tööstuskeskus kujuneb tulevikus rajatava uue soojuselektrijaama asukohas.

8. Kirde-Eesti tööstuse kogutoodangus väheneb edaspidi mõnevõrra nii Kohtla-Järve kui ka Narva osatähtsus. See näitab ühelt poolt tööstuse kontsentreerimise vähendamist üksikutesse suurematesse linnadesse ning on teiselt poolt tõendiks tööstuse ühtlasema paigutamise kohta Kirde-Eestis.

9. Üsikutest tööstuskeskustest kujunevad Kohtla-Järve ja Kiviõli tulevikus eeskätt keemiatööstuse keskusteks. Narvas langeb tunduvalt tekstiilitööstuse osatähtsus ja suureneb tugevasti elektrienergia tootmise osatähtsus. Rakvere tööstuse struktuuris saavutab masinaehitus toiduainete tööstuse kõrval olulise koha. Püssi muutub peaaegu täielikult masinaehituse tööstuse keskuseks jne.

10. Kuna tööstust Kirde-Eesti suuremates keskustes seondatakse edaspidi orgaaniliselt nende keskuste lähikonnas paiknevate vähemate asulate tööstusega, tähendab see tööstuse ja asulastiku grupiviisilist arendamist ning paigutamist, mis vastab kõige paremini NLKP XXII kongressi materjalides esitatud nõuetele.

Сланцехимическая промышленность Эстонской ССР и перспективы ее дальнейшего развития

Д.Т. Кузнецов

1. Сланцехимическая промышленность Эстонской ССР объединяет комбинаты им.В.И.Ленина в г.Кохтла-Ярве и "Кивиыли". На комбинате им.В.И.Ленина занято 66% промышленно-производственного персонала и вырабатывается 80% валовой продукции отрасли. В химической промышленности на долю продукции сланцевой химии приходится 57%.

2. В комплексе продукции сланцехимической промышленности большой удельный вес имеют топливные продукты, как, например, искусственный газ, топочный мазут, бензин. В силу этого в настоящее время переработка сланцев является нерентабельной. Получаемый ассортимент продуктов имеет более высокую себестоимость в сравнении с аналогичными продуктами, изготавливаемыми в других отраслях промышленности из иного сырья.

3. Основным направлением, позволяющим улучшить экономику, является комплексная химическая переработка жидких и газообразных продуктов термического разложения сланцев. В Институте химии АН Эстонской ССР под руководством к.х.н. Файнгольда С.И. разработана оригинальная схема использования сланцевой смо-

лы на комплекс продуктов, включающих моющие вещества /сульфонол и вторичные алкилсульфаты/, бензол, толуол, ксилолы, флотореагенты, пластификаторы, растворители, смазочные и шпалопрпиточные масла и не- большое количество жидких топлив. Ресурсы сырья, главным образом легких фракций смолы и газбензина, на комбинатах республики позволяют в данное время получить примерно 15 тыс.т активного вещества сульфонола или около 60 тыс.т мощных порошков.

4. Растущая потребность прибалтийских республик /Эстония, Латвия, Литва/ в мощных веществах раскрывает широкие перспективы их производства на базе переработки горючих сланцев.

5. Институтом экономики АН Эстонской ССР определена ориентировочная себестоимость получаемых продуктов при переработке 400 тыс.т смолы, вырабатываемой на комбинатах республики. В основу расчетов положена фактическая себестоимость добычи сланца, производства смолы, газбензина и различных видов энергии /электроэнергия, пар, вода/. При оценке всей аналогичной продукции, получаемой в нефтехимической и коксохимической промышленности, по их себестоимости, издержки производства сульфонола оказываются примерно равными с сульфонолом, получаемым на базе полимеров пропилен- на в нефтехимической промышленности, рассчитанным для тех же условий, что и сланцевого сульфонола. В целом осуществление схемы Института химии АН Эстонской ССР позволит производить комплекс продуктов с

текущими затратами на 19 млн.руб. и капитальными вложениями на 40 млн.руб. меньшими, чем выпуск того же комплекса аналогичных продуктов из нефти, каменного угля и другого химического сырья.

6. Институтами экономики и химии АН Эстонской ССР произведено технико-экономическое обоснование строительства на комбинате "Кививли" цеха моющих веществ мощностью в 5,5 тыс.т сульфонола и 1,45 тыс.т вторичных алкилсульфатов. В основу расчета себестоимости моющих взяты перспективные цены на сланец, электроэнергию, пар, воду. При этих условиях себестоимость 1 т сульфонола из сланца оказывается на 38 руб. выше сопоставимой себестоимости сульфонола из нефти.

Приведенные затраты, включающие, помимо себестоимости, удельные капитальные вложения с нормативным коэффициентом их эффективности, оказываются примерно равными, поскольку производство сульфонола из нефти более капиталоемко.

7. С освоением головного агрегата переработки сланца с твердым теплоносителем перспективная себестоимость смолы, при условии утилизации тепла процесса на выпуск пара, снизится и производство сульфонола из сланца станет тогда дешевле, чем из нефти.

8. Технической основой газохимического производства на базе установок с твердым теплоносителем является извлечение из газа смеси углеводородов и разделение их на индивидуальные компоненты: этилен, пропилен

и бутилен с последующей переработкой их на полиолефиновые пластмассы, синтетические волокна, латекс, губчатую резину и др. полимерные продукты. Остаточная метановодородная смесь может быть использована для производства аммиака. Себестоимость полимерных продуктов из сланца оказывается ниже себестоимости соответствующих продуктов из нефти. Себестоимость тонны аммиака из сланца на 4 руб. выше, чем из природного газа. В целом себестоимость комплекса продуктов из сланца примерно на 4 млн.руб. меньше. Сумма капитальных вложений с учетом затрат в сопряженные производства в обоих случаях оказывается почти равной.

9. Комплексная переработка продуктов термического разложения сланца позволит к 1980 году резко увеличить темпы роста сланцехимической промышленности.

Narva ja Kohtla-Järve arenguprobleemidest

A. M a r k s o o

1. Narva ja Kohtla-Järve on Kirde-Eesti majanduselu tähtsamad keskused, kuhu koondub 45% vaadeldava rajooni rahvastikust, s.h. 70% linnarahvastikust ning nii sama palju tööstustöölistest. Narva ja Kohtla-Järve on mõlemad vabariikliku alluvusega linnad, tüüpilised tööstuskeskused ning paiknevad suhteliselt lähestikku, nende ajaloolises ja kaasaegses arengus on aga rida erinevusi. Käesolevas ettekandes püütakse anda lühike ülevaade Narva ja Kohtla-Järve mõningatest arenguprobleemidest, milliseid tuleks nende linnade perspektiivplaanide koostamisel arvestada.

2. Narva on vana, pika ja keeruka ajalooaga linn. Suures Isamaasõjas hävis Narva aga peaaegu täiesti, mistõttu sõjajärgsel perioodil on tema planeerimise ja hoonestamise probleemid sarnased paljuski uute linnade omadele.

3. Narva tööstuse põhiline spetsialisatsioon - tekstiilitööstuse domineerimine, kujunes välja juba möödunud sajandi keskpaigas. Ühekülgne kallak tekstiilitööstusele põhjustab disproportsioone nais- ja meestööjõu rakendamisel ning soodustab tööjõu suurt voolavust. Siit järeldub vajadus laiendada Narvas rasketööstust. Linna territooriumi ja selle ümbruse looduslikud res-

sursid (põlevkivi, fosforiit, lubjakivi, veevarud) pakuvad häid võimalusi energeetika-, ehitusmaterjalide ja keemiatööstuse rajamiseks. Elektrienergia tootmise ja külluslike veevarude tõttu on Narvas soodsad eeldused ka metallurgia arendamiseks. Nende võimaluste realiseerimisel lahenduks ühtlasi nais- ja meestööjõu ebavõrdse rakendatuse probleem.

4. Narva tagamaal on arvukalt tööstusettevõtteid, kuid põllumajanduslik tootmine on suhteliselt piiratud. Seepärast tuleb uurida küsimust, millistest vabariigi rajoonidest on otstarbekas Narvasse põllumajandussaadusi juurde vedada ning millised on võimalused kohapealse toodangu töstmiseks. Belkõige tuleks arendada kasvuhoo- ne- ja lavamajandust Balti Soojuselektrijaama soojusenergia baasil.

5. Elanike elamispinnaga varustatus on Narvas halvem kui Eesti NSV teistes vabariikliku alluvusega linnades. Arvestades Narva tööstuse avaraid arenguperspektiive ja sellega seotud rahvastiku kiiret kasvu, tuleb elamuehitust linnas tunduvalt laiendada.

6. Eelpool nimetatud probleeme ei saa Narvas lahendada ilma Narva sõsarlinna - Ivangorodi arvestamata. Ivangorod on faktiliselt Narva osa, mille töövõimelisest elanikkonnast 2/5 on tegev Narva ettevõtetes ja asutustes. Senini on olnud Narva ja Ivangorodi väljaehitamine, nende tööstuse arendamine ning kaubandus-

võrgu varustamine puudulikult kooskõlastatud, mis on põhjustanud mitmeid lünki kaksiklinna arengus. Edaspidi tuleb seda viga vältida. Narva ja Ivangorodi generaallpaauid vajavad täpset koordineerimist.

7. Kohtla-Järve on Narvaga võrreldes hoopis noor linn. Nõukogude perioodil on kulgenud Kohtla-Järve areng aga erakordselt kiiresti ja käesoleval ajal ületab ta elanike arvult (58 000) Narvat koos Ivangorodiga (50 000). Põlevkivi töötlemise ja kaevandamise tähtsaima keskusena on Kohtla-Järve olnud üheks peamiseks faktoriiks Kirde-Eesti majandusrajooni kujunemisel.

8. Vastupidiselt Narvale on Kohtla-Järve põhiliselt rasketööstuse linn - põlevkivi- ja ehitusmaterjalide tööstuses ja elektri jaamadades on tegev 90% linna tööstustöolistest. Nimetatud tööstusharudes vajatakse peamiselt meestööjõudu, mistõttu on tekkinud naistöjõu teatud ülejäägid. Tööjõu otstarbekohasemaks kasutamiseks on vaja mitmekesistada Kohtla-Järve tööstuse struktuuri, arendada kergetööstust, põlevkivikeemiat ja aparaadi ehitust. Uute tööstusharude rajamise probleem ei tulene siin ainult tööjõu kasutamise tingimustest, vaid on ka lähedalt seotud vajadusega tösta põlevkivi töötlemise majanduslikku efektiivsust. Viimasest probleemist sõltub suurel määral Kohtla-Järve edaspidine kasvutempo.

9. Kohtla-Järve on linnageograafiliselt omapärane linn. Ta on kujunenud mitme linliku asula liitmise

teel, mistõttu tema hoonestus paikneb üksteisest eraldatud gruppidenä. Sellest tulenevad Kohtla-Järvele spetsiifilised linnaehituslikud probleemid. Arvestades praeguste ja tulevaste tööstusettevõtete paiknemist tuleb linna edasisel hoonestamisel kaaluda, millisel määral on tarvis ühes või teises linnaosas elamuehitust laiendada. Selleks on vaja lähemalt uurida küsimust, kus elavad Kohtla-Järve suuremate ettevõtete töötajad käesoleval ajal ja milliste linnaosade vahel on elanike liiklus kõige tihedam.

Põllumajanduse arendamine Kirde-Eestis

E. V i n t,

H. E l e n u r m

1. Kirde-Eestis paikneb vabariigi põllumajanduslikust maast 11,7%. Kirde-Eesti üldpindalast moodustab põllumajanduslik maa 70,4%. Põllumajandussaadusi toodetakse siin 28 sovhoosis ja 43 põllumajanduslikus artellis, kusjuures põllumajanduslikust maast on sovhooside kasutada 50,5% ja kolhoosidel - 45,2%. Põllumajanduslikust maast on kultuurseisundis 51,2%, heina- ja karjamaast 6,8%. Kultuurkerkjamaadest on rajatud põllule 75,2%.

2. 1961. aastal vabariigi sovhooside ja kolhooside poolt riigile müüdnud piimast andsid Kirde-Eesti majandid 13,3%, lihast (eluskaalus) 14,2%, munadest 23,1%, kartulist 23,5%, avamaa kõögiviljast 28% ja kõögiviljast katmikalalt 43,1%. Võrreldes vabariigi keskmise tootmistasega oli Kirde-Eesti kolhoosides 1961.a. kogutoodang loo hektari põllumajandusliku maa kohta 20,3% kõrgem ja ühe tööpäeva kohta 12,3% ning kolhoosniku töötasu tööpäeva kohta ligi 17% kõrgem.

3. Seoses tööstuse kiire kasvuga on Kirde-Eesti sovhoosid ja kolhoosid osutanud suurt tähelepanu linnalähedase põllumajandusliku spetsialisatsiooni väljaarendamisele, laiendades põhiliste loomakasvatusharude arendamise kõrval kartuli ja kõögivilja, sealhulgas eriti varajase

kõõgivilja kasvatamist. Katmikalade pindala on Kirde-Eesti sovhoosides ja kolhoosides 47000 m², moodustades vabariigi vastava katmikala pindalast 23,4%. Sealjuures kolhooside osatähtsus on Kirde-Eesti katmikalas alla 10%. Sovhoosidest on spetsialiseerunud kõõgivilja kasvatusele 6 ja linnukasvatusele 3 majandit. Reas majandites, eriti sovhoosides on loomakasvatus spetsialiseerunud piima ja liha tootmisele veise- ja seakasvatuse baasil ning on loobunud linnu- ja lambakasvatusest. Kirde-Eesti majandeid iseloomustab suund otsida ja kasutusele võtta uusi progressiivseid tootmise organiseerimise ja majandamise meetodeid.

4. Tingituna looduslikest ja organisatsioonilistest teguritest erinevad nii sovhoosid kui ka kolhoosid üksteisest tootmise intensiivsuse ja majanduslike näitajate poolest. Intensiivsema maakasutuse tulemusena oli 1961. aastal kõrgema rentaablusega kolhoosides põhiliste põllumajandussaaduste tootmise tase loo hektari ja ühe tööpäeva kohta keskmiselt ligi 2 korda kõrgem ning kolhoosnikute tasu tööpäeva kohta 1,9 korda kõrgem kui madalama rentaablusega kolhoosides. Kõrgema rentaablusega kolhooside rühma iseloomustab suurem kultuurpind. Põllumaa osatähtsus põllumajanduslikust maast oli kõrgema rentaablusega kolhooside rühmas keskmiselt 54,6% ja madalama rentaablusega rühmas 34,6%. Kultuurpinna suuruse kõrval avaldab ma-

jandite rentaabluusele ja loomakasvatussaaduste omahinnale erilist mõju põllukultuuride saagikus. Keskmise saagikuse suurenemisega 1400 sõõtühikult 2300 sõõtühikule ühelt hektarilt alanes majandi sõõtade omahind keskmiselt 20%, seoses sellega alanes piima omahind 11%.

5. Põllumajanduslikud ettevõtted on erineva pindalaga. Sovhooside keskmine üldpindala oli 1962.a. algul 6123 ha (kõikuvusega 2800 - 11600 ha) ja põllumajanduslike artellide - 2987 ha (kõikuvusega 1100 - 5800 ha). Põllumajanduslikku maad oli sovhoosidel keskmiselt 4095 ha ja kolhoosidel (ühistootmises) 2112 ha, põldu vastavalt 1984 ha ja 974 ha. Võrreldes vabariigi keskmisega on Kirde-Eesti sovhoosid pindalalt suuremad, kolhoosid väiksemad.

6. Vabariigi kolhooside analüüs kultuurpinna suuruse alusel näitab, et mida suurem on kolhoosi kultuurpind, seda väiksemad on kulutused toodanguühiku kohta. Majandi kultuurpinna suurenemisega 400 hektarilt 1700 hektarile vähenesid kulutused rahaliste sissetulekute kohta 15%, kogutoodang 1000 rubl. põhivahendite kohta suurenes 16% ja ühe tööpäeva kohta 27%. Samasuguseid resultate andis ka Kirde-Eesti kolhooside grupeering rentaabluuse alusel. Kõrgema rentaabluusega kolhoosid ja nende brigaadid olid kultuurpinnalt ligi 2 korda suuremad kui madalama rentaabluusega majandid.

7. Vastavalt oma asukohale ja looduslik-majanduslike tingimustele on Kirde-Eesti sovhooside ja kolhooside ülesandeks varustada selle piirkonna kiiresti arenevate tööstuskeskuste elanikkonda põllumajandussaadustega, esmajärjekorras raskesti transporditavate ja kergesti riknevate toiduainetega ning katta ka teatud osa üldriiklikest vajadustest.

Partei ja valitsuse poolt põllumajanduse ette püstitatud ülesannete täitmiseks on vajalik tunduvalt suurendada põllumajandussaaduste tootmismahtu põllumajandusliku tootmise intensivistamise teel. Intensiivse maaviljeluse süsteemi juurutamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata maa kui põhilise tootmisvahendi paremale kasutamisele, majanduslikult efektiivsemate kultuuride külvipinna laiendamisele ning kõigi kultuuride saagikuse tõstmisele ja kultuurpinna suurendamisele. Intensiivsete kultuuride külvipinda laiendades on vajalik valida kultuurid ja planeerida nende külvipinnad selliselt, et loomakasvatus oleks kindlustatud söötadega aasta ringi ning et loomadele oleks tagatud vajalik kogus söötasid ka taimekasvatusele ebasoodsatel aastatel.

8. Põllumajandusliku toodangu edasiseks suurendamiseks tuleb lähemate aastakümnete jooksul tõsta kultuurpinna osatähtsust põllumajanduslikust maast 85 - 90%-ni, seega 1,6 - 1,8 korda. Seetõttu ei tohi väheneda tähele-

panu maaparandustöödele. Kirde-Eesti põllumajanduslikust maast vajab parandamist 61%. Kuivendusvõrguga maad on põllumajanduslikust maast 11%, kuid sellest kuivendusvõrgust vajab taastamist 79%.

9. Põllumajandusliku tootmise väljaarendamisel Kirde-Eestis tuleb süvendada majandite spetsialisatsiooni ja luua siinsetele looduslikele ja majanduslikele tingimustele vastavad majandite tüübid, kusjuures tööstuskeskuste lähedal ja vastavalt soodsates tootmistingimustes arendada esmajärjekorras suurt kaubatoodangut andvat kõõgivilja- ja piimakarjakasvatust. Varajase kõõgivilja kasvatamise laiendamisel tuleks senisest paremini kasutada tööstusettevõtete soojusjääke. Tööstuskeskustest kaugemal asuvad majandid peavad põhiliselt spetsialiseeruma piima- ja lihatootmisele. Kartuli kaubatoodangut peaksid andma kõik piirkonna majandid. Munade ja linnuliha tootmist tuleks arendada ja laiendada linnukasvatusele spetsialiseerunud majandite kõrval ka teistes majandites, kuid senisest suuremas ulatuses. Neis majandites, kus linnukasvatus on tugevalt välja arendatud, võiks seakasvatuse tootmismahd olla väiksem. Keskustest kaugemal asetsevates majandites, kus on olemas vastavad looduslikud tingimused, tuleks senisest rohkem tähelepanu pöörata ka lambakasvatusele.

10. Majandite keskuste ja tootmisüksuste väljaarendamisel tuleks silmas pidada loomakasvatuse senisest suurema kontsentreerimise vajadust. Perspektiivselt peaks kujunema farmi suurus tootmisüksuses 400-900 loomühikut. Optimaalse suurusega farmis peaks olema 200-400 lehma, noorveiseid vähemalt 200, sigu loo - 3000 ja linde vähemalt 5000. Sõltuvalt konkreetsetest tootmistingimustest on optimaalseks perspektiivseks majandite suuruseks 4000 - 7000 hektarit põllumajanduslikku maad.

Maa-asustuse ümberkorraldamise põhimõtteid
Kirde-Eestis

U. K a m m a l

1. Linna ja maa vaheliste sotsiaalmajanduslike, kultuuriliste ning elukondlike erinevuste likvideerimine eeldab praeguse maa-asustuse täielikku ümberkorraldamist.

2. Kuigi linnaliste asulate võrk on Kirde-Eestis märgatavalt tihedam kui mujal vabariigis, hõlmavad linnad, alevid ja töölisasulad maa-elanikkonnast väga vähe (näit. Aseri 1280 elanikust töötab põllumajanduses vaid 5 inimest, Sonda 874 elanikust 2, Püssis 917 inimesest 12 jne.).

Põhiline osa vaadeldava piirkonna maa-elanikkonnast eluneb seni hõredalt hoonestatud külades või vähemates asundustes (näit. Kurtna sovhoosi territooriumil elab 1800 inimest, kes on hajutatud 16 asustatud punkti, kolhoosis "Peipsirand" on 860 inimest ja 14 asustatud punkti, rääkimata laialipillatud üksiktalundeist).

3. Põllumajandusliku tootmise kiire arendamine ja elanikkonna kultuurilise ning elukondliku teenindamise parandamine, samuti ka üldine ehitusökonomika nõuavad asustuse märgatavat kontsentreerimist, umbes 1000-liikmeliste elanikkonna gruppide loomist.

4. Asustusvormi ümberkorraldamine, eeskätt elanik-

konna kontsentratsioonistme tõstmine, on lahutamatult seotud põllumajanduslikult kasutatavate maa-alade organiseerimisega, sest põllumajanduses tegeleva elanikkonna vähesus praegustes majandeis ei võimalda sageli luua ühtegi normaalset asustatud punkti.

5. RPI "Eesti Põllumajandusprojekti" poolt koostatud planeerimisskeemi kohaselt on Kirde-Eestis ette nähtud ratsionaalsete suurmajandite loomine üldsuurusega ca 7500-8000 ha, põllumajandusliku maa suurusega keskmiselt 5000 ha.

Nagu näitab RPI "Eesti Põllumajandusprojekti" teostatud ökonoomiline analüüs on nii suures majandis enamvähem soodsates maastikulistes tingimustes otstarbekohane luua ainult üks asula, millest eraldi rajatakse vaid elanikkonnata tootmiskeskused.

6. Arvestades loodavate suurmajandite maakasutuste iseärasusi (konfiguratsiooni, kõlvikute jaotust jne.), ajalooliselt väljakujunenud asustatud punktide ja teede võrku ning olukorda, et projekteeritud suurmajandid võivad kujuneda alles edaspidi, on maa-asustuses ette nähtud järgmised asustatud punktide tüübid:

- a) majandi keskasula, kuhu koondatakse elanikkonna põhiosa, rajatakse kõik vajalikud kultuurilise ja elukondliku teenindamise asutused ja ettevõtted ning tsentraalne tootmiskeskus;
- b) abiasula, kuhu elamute ja tootmishoonete kõrval on

- ette nähtud vaid piiratud kontingent ühiskondlikke hooned (lasteasutused, söökla, toiduainete kauplus, saun);
- c) tootmiskeskus vähese elamuehitusega (enamasti ühendatavate majandite praegused keskused, kus elamuehitus toimub kuni majandite liitumiseni);
- d) tootmiskeskus, kus peale tootmishoonete ehitatakse töötajate puhke-, riietus- ja sanitaarruumid ning valveteenistuseks vajalikud eluruumid.

7. Keskasulad, millede väljaehitamine on seotud kõige suuremate kulutustega, rajatakse suuremate maa-asulate või isegi linnade baasil (Kohtla-Järve, Narva), mis võimaldab ühiskondlike hoonete ja heakorras-tuse osas oluliselt vähendada vajalikke kapitaal mahutu-si.

8. Asulate hoonestamine ebaökonomsete indivi-duaalelamutega ja üksikute väikeste ühiskondlike hoonete-ga, nagu see esineb eelmisel aastakümnel koostatud maa-asulate planeerimise projektides ei ole rahvamajandus-likult vastuvõetav. Need projektid tuleb ümber töötada vastavalt kaasaegsetele ehitusvõimalustele ja -nõuetele (heakorrasstatud sektsiooni- või ridaelamud, mitmekesis-te funktsioonidega ühiskondlikud komplekshooned).

9. Samaaegselt toimub ka maal üleminek industri-alsele ehitamisele. Kirde-Eestis on selleks soodsad võimalused monteeritavaid ehitusdetalle tootvate ette-võtete näol.

Maastikuarhitektuuri probleeme Kirde-Eestis

A. N i i n e

Põlevkivi kaevandamisel ja kasutamisel tekkiiv töös-
tusmaastik tuleb kujundada selliselt, et inimene saaks
seda kõige otstarbekohasemalt kasutada nii kaasajal kui
ka tulevikus. Selleks on vaja:

1. Maapinna profileerimise alal:

- a) säilitada karjääride piirkonnas maapinna en-
dine, s.o. tasane profiil;
- b) aheraine- ja tuhamägedele anda profiil, mis
on üldiselt iseloomulik meie kõrgendikele;
nende nõlvad peavad olema küllaldaselt laug-
jad, et neid saaks buldooseriga profileeri-
da, mullaga katta ja taimestada.

2. Taastaimestamise alal:

- a) taimekasvuks vajalikku mulda (pealis- kui ka
pehmet alusmulda) ei tohi kusagil katta
aheraine, aluskivimite ega põlevkivituhaga;
muld tuleb õigeaegselt eemaldada, et sel-
lega hiljem katta töödeldud, uue profiiliga
maa-alad;
- b) tuleb jätkata ja laiendada töödeldud maa-
-alade (ka aheraine- ja tuhamägede ning
elektrijaamade tuhaplatoode) taimestamise
teaduslikku uurimistööd. Monokultuuride

kõrval tuleb tähelepanu osutada segametsa rajamise katsetustele ning rohukamara kujundamisele.

3. Töötajate tervislike töötingimuste ning heaolu alal:

- a) kuivendada liigniiskuse all kannatavad maa-alad;
- b) töötajate heaoluks ja puhuseks vajalike alade kujundamisel on vaja lähtuda kõige suuremaist mõõtmeist, vähemalt kogu vabariigi ulatusest, mitte aga ainult tööstusettevõtetele kõige lähedasemate maa-alade sellesalast planeerimisest.

A
24926

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00751446 8